

**Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova
Universitatea de Stat Tiraspol cu sediul la Chișinău
Institutul de Relații Sociale a Universității Pedagogice din
Cracovia - Polonia
Universitatea din Craiova - România
Centrul de Istorie și Cultură Poloneză de la UST
Centrul de Informare a Uniunii Europene de la UST**

**DIALOG INTERCULTURAL POLONO-MOLDOVENESC
Culegere de studii
Vol. V, nr.2**

**Materialele Congresului științific internațional Moldo-
Polono-Român:
Educație – Politici - Societate
CHIȘINĂU-CRACOVIA
11-13 aprilie 2022**

Chișinău, 2022

Comitetul științific:

Valentin Constantinov – președinte, conferențiar universitar, doctor habilitat (Republica Moldova); Eduard Coropceanu, profesor universitar, doctor (Republica Moldova); Cezar Ionuț Spînu, prof.univ., doctor habilitat (România); Diana Antoci, conferențiar universitar, doctor (Republica Moldova); Liubomir Chiriac, profesor universitar, doctor habilitat (Republica Moldova); Irineusz Świtała, profesor universitar, doctor habilitat (Polonia); Norbert Piłka, profesor universitar, doctor habilitat (Polonia); Joanna Lukasik, profesor universitar, doctor habilitat (Polonia); Eligiusz Małolepszy, profesor universitar, doctor habilitat (Polonia); Jakub Bartoszewski, profesor universitar (Polonia), Natalia Terentieva, profesor universitar, doctor habilitat (Ucraina); Viorica Andrițchi, profesor universitar, doctor habilitat (Republica Moldova); Christine Mengès-Le Pape, profesor universitar, doctor (Franța); Idamaria Fusco, doctor (Italia); Giovanni Lombardi, doctor (Italia), Katarzyna Jagielska doctor (Polonia).

Comitetul organizatoric:

Tamara Munteanu, lector universitar, doctor – președinte; Nicolai Aluchi, conferențiar universitar, doctor; Andrei Braicov, conferențiar universitar, doctor; Anatol Ionaș, conferențiar universitar, doctor; Ion Mironov, conferențiar universitar, doctor; Viorica Coadă, conferențiar universitar, doctor; Silvia Golubițchi, conferențiar universitar, doctor; Valentina Mîslițchi, conferențiar universitar, doctor; Elena Sochirca, conferențiar universitar, doctor; Dorin Afanas, conferențiar universitar, doctor; Rodica Maistru, conferențiar universitar, doctor; Lilia Pavlenko, conferențiar universitar, doctor; Liliana Poștan, conferențiar universitar, doctor; Vasile Crețu, lector universitar, doctor; Tatiana Lașcu, lector universitar, doctorand; Lilia Constantinov, asistent universitar, doctorand.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Dialog intercultural polono-moldovenesc : Culegere de studii : Materialele Congresului științific internațional Moldo-Polono- -Român: Educație. Politici. Societate, Chișinău-Cracovia, 11-13 aprilie 2022 / comitetul științific: Valentin Constantinov (președinte) [et al.] ; comitetul organizatoric: Tamara Munteanu (președinte) [et al.] – Chișinău : S. n., 2022 (Tipografia UST) – . – ISBN 978-9975-76-207-6.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Vol. 5, nr. 2. – 2022. – 252 p. : fig., tab. – Antetit.: Min. Educației și Cercet. al Rep. Moldova, Univ. de Stat din Tiraspol cu sediul la Chișinău, Inst. de Relații Soc. a Univ. Ped. din Cracovia, Polonia [et al.]. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă, alte lb. străine. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-76-399-8 (PDF).

082=00

D 36

Redacția articolelor și responsabilitatea pentru acestea aparține autorilor, iar opiniile exprimate nu sunt obligatoriu împărtășite de Membrii Colegiului de Redacție

Recenzenți:

Sergiu Tabuncic, doctor în istorie, conf. univ. dr.

Vlad Mischevca, doctor în istorie, conf. univ. dr.

© Universitatea de Stat din Tiraspol

Tipografia Universității de Stat din Tiraspol

CUPRINS:

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI ȘI FILOLOGIE ȘI TEORIE LITERARĂ	
Aurica Buzenco, Liudmila Chetrari, PROCESUALITATEA FORMĂRII CULTURII ECOLOGICE LA PREȘCOLARI DIN PERSPECTIVA PARTENERIATULUI EDUCAȚIONAL	p.6
Lilia Cebanu, MODALITATI DE ORGANIZARE A MANAGEMENTUL TIMPULUI ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT PREUNIVERSITAR	p.12
Andriana Cernei, VIZUALIZAREA SERIILOR STATISTICE CU AJUTORUL APLICAȚIEI MS EXCEL, ÎN CADRUL MODULULUI LA ALEGERE 5.B „METODE EXPERIMENTALE ÎN ȘTIINȚELE UMANISTICE”	p.20
Valentina Fluierar, TRANSPOZIȚIA DIDACTICĂ ÎN FACILITAREA ACTIVITĂȚII DE ÎNVĂȚARE A ELEVILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ	p.27
Albina Scutaru, MECANISME FUNCȚIONALE DE IMPLEMENTARE A PARTENERIATULUI INTER-SECTORIAL AXAT PE ASIGURAREA BUNĂSTĂRII COPILULUI	p.31
Victoria Stratan, EVALUAREA COMPETENȚELOR ȘCOLARE PRIN JOCURI DIDACTICE	p.38
Lăcrămioara Ignat, Nicolae Silistraru, STIMULAREA MOTIVAȚIEI ÎN ANALIZA TEXTULUI AFORISTIC LA LIMBA ENGLEZĂ	p.45
Tatiana Lașcu, FEATURES OF DISCURSIVE PRACTICES USED IN THE LITERARY TEXT INTERPRETATION	p.50
Lidia Lupașcu, ACTUALIZAREA CONTEXTUALĂ A VALORILOR SEMIOTICE ALE NUMERALULUI <i>TREI</i>	p.54
Natalia Străjescu, <i>CU ULTIMA SUFLARE DE PAUL KALANITHI, O CARTE DESPRE MEDICINĂ ȘI LITERATURĂ</i>	p.60

Natalia Stratan, ASPECTE ALE INFLUENȚEI MAGHIARE ASUPRA LIMBII ROMÂNE	p.66
Polina Taburceanu, SENTIMENTUL EROTIC ÎN ROMANUL <i>MATEI ILIESCU</i> DE RADU PETRESCU	p.73
Doina Zaharciuc, VERBE REFLEXIVE ȘI CULTIVAREA LIMBII	p.79
ISTORIE ȘI ȘTIINȚE SOCIO-UMANE	
Jakub Bartoszewski, PROF. MORDECAI ROSHWALD – A MODERATE METAPHYSICAL REALISM	p.85
Daniel Boldureanu, Gabriela Boldureanu, PROVOCĂRILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ROMÂNESC ÎN PERIOADA DE PANDEMIE	p.93
Valentin Constantinov, Ludmila Malai, ȚARA MOLDOVEI ȘI ORIGINILE REGIMULUI DE PACE DE LA KARLOWITZ DIN 1699	p.98
Valentin Constantinov, Galina Costețchi, SFÂRȘITUL CRIZEI POLITICE DIN RZECZPOSPOLITA ȘI CONFRUNTĂRILE POLONO-OTOMANE DE LA ÎNCEPUTUL DOMNIEI LUI JAN III SOBIESKI	p.104
Valentin Constantinov, Ion Mihalachi, DOMNIA LUI CONSTANTIN CANTEMIR ȘI CONFRUNTAREA POLONO-OTOMANĂ PENTRU MOLDOVA DE-A LUNGUL DOMNIEI ACESTUIA	p.110
Lilia Constantinov, INVESTIGAȚIILE STATISTICE ÎN BASARABIA INTERBELICĂ	p.117
Tudor Deleanu, Liviu Deleanu, PROBLEMA IDENTITĂȚII NAȚIONALE ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ	p.121
Ryszard Koziol, POLACY WOBEC ZMIANY SYSTEMOWEJ DOKONANEJ PO 1989 ROKU	p.131
Ana Loluța, EMOȚIILE DIN SPATELE EVENIMENTELOR ISTORICE	p.149
Valentina Mîslițchi, Nicoleta Mardici, SINDROMULUI ARDERII PROFESIONALE: PROFIL NOTABIL	p.152
Georgiana Mirancea, PROGRAMA OPȚIONALULUI ISTORIE ȘI GEOGRAFIE LOCALĂ	p.156

Victor Hugo Silva Souza, Isabela Raíssa Rosa Bosso, MOEDA REGIONAL: UMA ALTERNATIVA DE DESENVOLVIMENTO SOCIOECONÔMICO À NOVA ALTA PAULISTA	p.161
Vasile Panico, TRANZIȚIA DE LA ȘTIINȚĂ LA PRACTICĂ ÎN STRUCTURA ȘTIINȚELOR EDUCAȚIEI	p.171
Liliana Postan, FINDINGS ON ADULT EDUCATION AND TRAINING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA BASED ON 2007, 2014, 2020 STUDIES	p.179
Costin Clit, SFÂNTUL TEODOSIE DE LA BRAZI	p.192
Тарас Ковалець, ЗАГАДКИ БОЇВ 4 ВЕРЕСНЯ 1621 РОКУ ПІД ХОТИНОМ: ЗВИЧАЙНИЙ ДЕНЬ БИТВИ, ШАНС ПЕРЕЛОМУ, УНИКНЕНА ПАСТКА?	p.201
Maria Franelak, SAMOREGULACJA - KLUCZ DO SUKCESU	p.207
Kamil Gorlicki, PODHALE, A RELACJE POLSKO-SŁOWACKIE W I POŁOWIE XX W.	p.214
Cristina Gabriela Nemeș, MIHAI EMINESCU-POET NAȚIONAL ȘI UNIVERSAL	p.219
Ștefan Plugaru, DOCUMENTE ȘI INFORMAȚII ISTORICE INEDITE PRIVIND MOȘIA BROSCOȘEȘTI DIN BASARABIA ȘI STĂPÂNII SĂI ÎN SECOLELE XIX – XX	p.229
Василий Воронин, ЗЕМЛИ СЕВЕРО-ЗАПАДНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ В КОНТЕКСТЕ ВЗАИМО-ОТНОШЕНИЙ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО С МОЛДАВИЕЙ И КРЫМОМ (ПОСЛЕДНЯЯ ЧЕТВЕРТЬ XV В.)	p.241

mănăstirii Bogdana aflată „la mari lipsă și scăpăciune de prada tătarilor, atâta cât nici picior de vită sau altă ceva n-au rămas ca să s(e) poată chivernisi”¹.

Incendierea bisericii din lemn a mitropolitului Teodosie de către tătari va fi amintită de căminarul Scarlat Bontaș la 30 ianuarie 1851.²

Viața sa, râvna pentru construirea sfintelor lăcașuri și pentru cinstirea celor sfinte, smerenia, păstrarea rândueililor ortodoxe, chivernisirea eficientă a obștilor monahale, prigonirile la care a fost supus, lucrarea lui în numele lui Iisus Hristos, moartea martirică pentru apărarea agoniselii Schitului Brazi și cinstirea sa cu evlavie de către credincioși, au constituit motivele canonizării de către Biserica Ortodoxă Română în 2003³.

CZU:94(477.85)''1621

**ЗАГАДКИ БОЇВ 4 ВЕРЕСНЯ 1621 РОКУ ПІД
ХОТИНОМ:
ЗВИЧАЙНИЙ ДЕНЬ БИТВИ, ШАНС ПЕРЕЛОМУ,
УНИКНЕНА ПАСТКА?⁴**

Тарас Ковалець
(Чернівецький національний університет імені Юрія
Федьковича, Чернівці, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-0028-6788>
t.kovalets@chnu.edu.ua

**Загадки боїв 4 вересня 1621 року під Хотинком:
звичайний день битви, шанс перелому, уникнена пастка?**

У статті здійснено аналіз бойових зіткнень 4 вересня 1621 р. під Хотинком між військами Речі Посполитої та Османської імперії в інтерпретації її учасників. Зроблено спробу з'ясувати, чому ж потужна контратака запорозького війська на турецькі позиції не була розвинена у стратегічний успіх.

Ключові слова: Хотинська битва 1621 року, Військо Запорозьке, Річ Посполита, Османська імперія, Петро Конашевич-Сагайдачний, Ян Кароль Ходкевич, військова хитрість.

¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Brazi, IX/31; CDM, V, p. 426, nr. 1559.

² Preot Grigore Popescu, Gion D. Ionescu, *Schitul Brazi*, p. 12.

³ *Viața și Acatistul Sfântului Sfințit Mucenic TEODOSIE de la Mănăstirea Brazi*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2021, p. 8-9; *Tomosul sinodal de canonizare. Viața și slujbele Sfântului Ierarh Mucenic Teodosiede la Mănăstirea Brazi*, Buzău, 2001; a se vedea și Roman-Romeo Ene, *Mănăstirea Brazi, județul Vrancea*, Editura Episcopiei Buzăului și Vrancei, 2008, 32 p.

⁴ Представлена публікація є до певної мірою нарисом майбутньої ґрунтовнішої статті, яка з'явиться найближчим часом.

**Misterele bătăliilor din 4 septembrie 1621 de lângă Hotin:
o bătălie de o zi obișnuită, o șansă pentru un punct de cotitură, o
capcană evitată?**

Articolul analizează luptele din 4 septembrie 1621 de lângă Hotin dintre forțele Uniunea Polono-Lituaniană și Imperiul Otoman în interpretarea participanților săi. Autorul încearcă să explice de ce puternicul contraatac al trupelor zaporojene asupra pozițiilor turcești nu a fost transformat într-un succes strategic.

Cuvinte cheie: *Bătălia de la Hotin din 1621, Armata Zaporojeană, Rzeczpospolita, Imperiul Otoman, Petro Konașevici, Jan Karol Khotkevich, viclenie militară.*

**The mysteries of the battles of 4 September 1621 near Khotyn:
an ordinary day's battle, a chance for a turning point, an avoided
trap?**

The article analyses the fighting of September 4, 1621 near Khotyn between the armies of Polish-Lithuanian Commonwealth and Ottoman Empire in the interpretation of its participants. The author tries to find out why the powerful counterattack of Zaporizhian troops to the Turkish positions was not developed into a strategic success.

Keywords: *Battle of Khotyn in 1621, Zaporizhian Host, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ottoman Empire, Petro Konaszevych-Sahaidachnyi, Jan Karol Chodkiewicz, military cunning.*

Хотинська битва 1621 р. стала одним із найбільших збройних зіткнень армій Речі Посполитої та Османської імперії в історії цих держав. Їй уже присвячено чимало наукових студій, однак певні моменти перебігу битви досі залишаються до кінця нез'ясованими.

Битва розпочалася з дуже інтенсивних атак з боку військ Османської імперії. Дійшло до великих втрат з обох сторін, зокрема з боку союзників загинуло кілька славних ротмістрів. Загалом складалося враження, що весь перебіг битви й надалі буде інтенсивний та напружений. Однак 4 вересня трапився досить несподіваний інцидент, який зупинив на кілька днів великі бої під Хотином, примусивши сторони (передусім штаб османського війська) переглянути свою тактику.

В українській історіографії рішення гетьмана литовського і регіментаря військ союзників Яна Кароля Ходкевича 4 вересня представлені як велика помилка: гетьман не підтримав козаків під час їхньої потужної контратаки на турецькій табір [наприклад, 7, с. 99]. Це фактично продовжило бойові дії під Хотином іще на понад місяць і

призвело до нічиєї як загального підсумку битви та подальшого повернення армій до своїх країн у місця дислокації.

Зараз дослідникам доступні десятки діаріушів, сотні офіційних та приватних листів, літературні джерела й інші категорії історичних документів, які дозволяють не тільки реконструювати перебіг бойових дій цього дня, котрі виявились загалом нескладними в тактичному плані, але й з'ясувати інтерпретацію їх командуванням військ союзників, окремими офіцерами підрозділів польсько-литовського війська, іншими спостерігачами та учасниками з боку Речі Посполитої.

Розгляньмо перебіг боїв 4 вересня. Розпочалися вони вранці близько пів на восьму з сильного обстрілу позицій союзників, але найбільше з табору запорожців. Ентузіасти, які рахували постріли з гармат, налічили їх близько тисячі ста, що свідчило про дуже потужну канонаду. Перший штурм османського війська на козацькі позиції був завзятий і тривав понад п'ять годин. Після нього настала коротка перерва і по обіді турки знову кинулися на приступ. Загалом цього дня табір запорожців витримав три ворожі штурми, після чого, *«коли сонце почало заходити»*, настав певний переломний момент – козаки перейшли до контратаки, відбили турків, яничар і погнали їх через поле до їхнього ж обозу.

Ця контратака стала цілковитою несподіванкою для турецької батареї, що розташовувалася неподалік, ведучи обстріл позицій союзників упродовж цілого дня. Козаки порубали колеса гармат, забили камінням і землею стволи найбільших із них – на жаль, ці гармати були занадто важкі та ще й сковані між собою ланцюгами, щоби в умовах бою їх можна було швидко перевезти до свого табору [2, с. 9].

На полях під Хотином наставали сутінки. Козаки не отримали серйозної допомоги з боку поляків та литовців для продовження контратаки і повернулися до своїх укріплень, провівши досить успішний грабунок турецького табору. Більша частина товариства повернулася близько першої – пів другої, а окремі підрозділи стягувалися і до третьої ночі.

В історичних студіях події вечора 4 вересня і початку ночі 5 вересня представлені досить побіжно, тільки малюнком, із приблизно таким наративом: Ходкевич навідріз відмовився надати козакам допомогу, послав тільки кількост добровольців, унаслідок чого козаки відступили. В рідкісних випадках присутній глибший аналіз, зокрема у своїй розробці український дослідник Андрій Федорук доводив, що ця контратака запорожців була спланована, оскільки їхні підрозділи перейшли до неї цілеспрямовано й організовано [9, с. 61].

Нові інтерпретації можуть принести історичні джерела, які тільки зараз вводяться в обіг. Найбільш важливим із таких, на нашу думку, є поетичний діаріуш учасника Хотинської битви литовського шляхтича Яна Рудоміни-Дусяцького, котрий досліджуваній проблемі присвятив аж кілька

сторінок свого твору [1, с. 241–244]. Автор навів розлогіий опис перебігу подій: прибуття козацьких посланців до Ходкевича із проханням про допомогу всіма доступними силами для розвитку успіху (незабаром навіть із погрозами від роздратованого Сагайдачного), швидко прийняття остаточного рішення литовським гетьманом і переконування ним «гарячих голів», яких чимало було довкола, у власній правоті.

Основні аргументи Ходкевича, вкладені в його вуста Рудоміною, наступні: гетьман не міг ризикувати польським та литовським військом, бо *«цілісність вся Вітчизни у цій пригорці лицарства»*, до того ж поведінка турків нагадує стратегему, *«Військові хитроці це давні – залишати обоз, / Але під їх наметами нам не вилежуватись. / На задуми поганські обережно поглядати, / Поки [турецькі] війська вишикувані, обозу їх жадати / Не варто, коли готові полки нависають / Над обозом і на нас усе [загрозливіше] поглядають. / Пильніше свого обозу мали б вони рятувати, / Ніж нашого випаду з обозу пильнувати. / Одразу ж нас оточили б звідусюди своєю чисельністю, / Постраждати б нам довелось з цією нерозторопністю. / Нагадував, що вони одного разу в Угорщині вчинили, / Як угорців і німців цією хитрістю перемогли. / У Лівонії такими хитроцями [Ходкевич] сам нападав на шведів. / Начебто відійшов від обозу – взяв обидва без біди. / Поки війська поганські на своєму місці стоять, / Наші укріплення пильнуймо, хай козаки шкодять»* [1, с. 246].

Як бачимо, визначальним для головнокомандувача була присутність якихось вишикуваних до бою турецьких підрозділів, що нагадало йому начебто досвід певного невдалого воєнного зіткнення з турками «угорців та німців». Йдеться про події битви під Керестешем (Хачовою) 24–26 жовтня 1596 р., найбільшої битви австро-турецької, т. зв. «довгої війни», яка відбулась між армією австрійського ерцгерцога Максиміліана III і трансильванського князя Сигізмунда Баторія, з одного боку, та армією турецького султана Мехмеда III і кримських татар, з іншого. У цій битві австрійські і трансильванські сили активно використовували артилерію та ручну вогнепальну зброю. 26 жовтня християнським силам удалося прорватись до османського табору. Втративши пильність та порушивши бойові порядки, війська союзників кинулися грабувати турецький обоз. Певний час здавалося, що долю битви вирішено. Однак османському війську вдалося перегрупуватись і замкнути супротивника у своєму ж таборі, де той уже не міг ефективно використовувати силу мушкетного вогню. Це призвело до поразки християнської армії і її величезних втрат [10, с. 78–90].

Розвиток ситуації начебто повністю підтверджував припущення Ходкевича: турки, зрозумівши, що їхні хитроці не вдалися, *«без труднощів козаків з обозу вибили, / січучи, женучи, майже до шанців дійшли»*, учинивши таку різанину, що лежали, *«як наповал густі трупи аж під обоз»*. Але для запорожців це, мовляв (у реаліях XVII ст. це звучало,

вірогідно, не так цинічно), знайома ситуація: *«звичайно так козацьке військо очищувалося»* [1, с. 244].

Здавалося б, таке пояснення досить вичерпне. Справді, на перший погляд, битви під Керестешем і під Хотином мають багато спільного, зокрема використання християнським військом вогнепальної зброї (особливо велике насичення її було в козацьких підрозділах), масована атака на турецький табір і зайняття його частини. Рудоміна настільки хотів переконати читача у правильності рішень Ходкевича, що навіть уніс цей епізод до своєрідного прозового огляду уроків кампанії, вміщеного після поеми [1, с. 255].

Усе ж, на нашу думку, міцність багатьох стовпів концепції Рудоміни доволі сумнівна. По-перше, події під Керестешем зовсім не були реалізацією заздалегідь розробленого турками плану. Їхня перемога багато в чому була випадковою і зумовлювалась прозірливістю турецьких командувачів, які побачили свій шанс у зовсім новій тактичній ситуації, з одного боку, а з іншого – значною концентрацією частково деморалізованих підрозділів османського війська, які перебували поблизу султана і були залучені до фінальної фази битви.

По-друге, жодне з інших джерел, свідчень учасників або/і спостерігачів не фіксує тієї картини, яку в поданні Рудоміни споглядав Ходкевич, тобто турецьких загонів, котрі стояли вишикувані десь віддалік, не брали участі у відбитті козацької контратаки і спостерігали за перебігом бою.

Варто зауважити, що повідомлення про великі втрати запорожців під час відступу теж було явною вигадкою Рудоміни, оскільки не підтверджується в інших джерелах. За спостереженнями командувача польських підрозділів маршалка коронного Станіслава Любомірського, добре ознайомленого з подробицями боїв того дня [5, s. 20-21], і його дворянина, польського регіментаря Якуба Желінського, котрий перебував у цей час в козацькому таборі, козацькі втрати під час відступу були незначними [4, s. 974].

Повторимось: під час аналізу подій 4 вересня у численних т. зв. «хотинських» діаріушах особи, котрі ввечері 4 вересня спостерігали за розвитком бойових дій у польсько-литовському та козацькому таборах, ніде не згадують про якісь вишикувані до бою турецькі війська, що дивно поводитися, потенційно загрожуючи союзникам. Натомість рішення гетьмана пояснюється максимально просто: як зазначав, наприклад, автор найвідомішого діаріуша битви, Якуб Собеський, *«ніч наступала, [тому Ходкевич] не хотів війська випустити, щоби в місцях невідомих або на грабунках не погинуло»* [5, s. 132]. Таку ж версію навів познанський воєвода Ян Остророг: *«ніч, яка для кожного воїна підозріла, не допустила подальших дій»* [5, s. 21]. До того ж поле бою було затягнене мушкетним і

гарматним димом [6, s. 212]. Такий висновок поділяють також деякі українські дослідники [8, 327].

У будь-якому випадку нерішучість Ходкевича може свідчити про те, що контратака козаків була для нього великою несподіванкою, і Сагайдачний, якщо навіть планував її, не погодив із головнокомандувачем. Гіпотетичне розгортання польського, литовського і лісовського війська з метою подальшого штурму вимагало б щонайменше 1–2 годин підготовки, а подальша атака в умовах сутінок і темряви видавалася справді дуже ризикованою.

Припускаємо, що впродовж ночі регіментар переосмислював свою позицію, тому *«упродовж всього п'ятого дня вересня... тримав військо перед валами обозу до битви підготовлене»*, проводячи певну демонстрацію сили, *«але, коли з боку супротивника ніхто до битви не виступив, під вечір полки до обозу ввів»* [3, s. 294], знову відмовившись іти на штурм турецьких позицій, що свідчить про подальше вичікування та непевність командувача. На нараді у штабі (вірогідно, за участю Сагайдачного) було розглянуто план нічного штурму табору османського війська, але Ходкевич учергове його відкинув [5, s. 133].

Невідомо, наскільки інші обставини, а саме вплив старості й важкої хвороби Ходкевича, яка через кілька тижнів загнала його в могилу, обумовили такі рішення гетьмана 4–5 вересня. Однак маємо всі підстави припускати, що запланована, розпочата й незавершена через дощ масштабна операція прихованого висування більшості сил із таборів союзників до позицій супротивника вдосвіта 10 вересня, зрештою схвалена Ходкевичем, була значною мірою спробою гетьмана реабілітуватись за потенційну помилку 4 вересня.

Козацька контратака ввечері 4 вересня, що була єдиним таким інцидентом за весь час битви, справді видається шансом на перелом. У будь-якому випадку вона змінила настрої в турецькому війську та примусила Османа II переосмислити власну тактику – відтепер турки вже не почувались господарями на полі бою під Хотином і діяли набагато обережніше, що, зрештою, призвело до сповільнення інтенсивності боїв і загального затягування битви.

Бібліографія

Джерела

1. КОВАЛЕЦЬ, Т. «То wojsko rozłożone tarczą obozowi...» Військо Запорозьке у Хотинській битві 1621 р. за діаріушем Яна Рудоміни-Дусяцького. В: Хотин-1621: 400 років пам'яті. Збірник наукових праць, упоряд. Д. Вирський. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2021. С. 213–256.
2. КОВАЛЕЦЬ, Т. Джерело без купюр: маловідома версія діаріуша Хотинської війни 1621 р. Прокопа Збігнєвського / Хотинщина в період

- польсько-турецьких війн XVII століття (до 395 річчя Хотинської війни 1621 р.). Матер. наук.-практ. конф. (м. Хотин, 12 жовтня 2016 р.). Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2016. С. 4–19.
3. Kronika Pawła Piaseckiego, biskupa przemyskiego. Krakow: Drukarnia Uniwersytetu Jagellońskiego, 1870. 457 s.
  4. List p. Zielińskiego do p. koniuszego koronnego de data z obozu. 6 Septe[m]b[ris] 1621. В: Biblioteka Raczyńskich. Sygn. 5. S. 973–975.
  5. Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r. 1621 / red. Ż. Pauli. Kraków, 1853. 185 s.
  6. ТРЕТІАК, J. Historia wojny chocimskiej. Lwów, *Наукова література*, 1889. 238 s.
  7. АПАНОВИЧ, О. Розповіді про запорозьких козаків. Київ: Дніпро. 1991. 335 с.
  8. САС, П. Хотинська війна 1621 р. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2012. 526 с.
  9. ФЕДУРЮК, А. Елементи «лінійної тактики» у бойових прийомах українського козацького війська в Хотинській битві 1621 р. // Хотину – 1000 років: матер. Міжнар. наук. конф., присвяченої 1000-літтю Хотина. Чернівці: Прут, 2000. С. 59–62.
  10. MUNGAI, B., FLAHERTY, C. Der Lange Türkenkrieg (1593–1606). Soldershop Publishing. 2015, vol. 1. 166 s.

CZU:159.923.2:159.942.2

SAMOREGULACJA - KLUCZ DO SUKCESU

Maria Franelak

**Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji
Narodowej w Krakowie**

Abstrakt

Samoregulacja (SR) jest zjawiskiem zawierającym wszystkie rodzaje regulacji. Jest to wieloaspektowy i złożony konstrukt. W całościowym ujęciu SR zależna jest od koordynacji wielu procesów umożliwiających sterowanie działaniami ukierunkowanymi na cel. Niskie umiejętności samoregulacji wiążą się z szeroką gamą problemów osobistych. Celem artykułu jest ukazanie, iż wspólnym mianownikiem do kategorii sukcesu jest konsekwencja w samoregulacji. Artykuł porusza kwestie zaburzeń samoregulacji i konsekwencji jej dysfunkcji. Opisuje wielowymiarowy charakter sukcesu oraz rolę samoregulacji w drodze do osiągnięcia sukcesu życiowego.

Słowa kluczowe: samoregulacja, sukces, cel, rozwój, człowiek spełniony, zaburzenia samoregulacji.

Abstract